SINTAXA PRONUMELOR SEMIINDEPENDENTE

Ştefan GĂITĂNARU
Universitatea din Piteşti

***Abstract**: The present research provides proofs of the morphological and syntactical delimitation of the semi/independent pronouns.*
*Keywords**:** morphological and syntactical delimitation, semi/independent pronouns*

1. Statutul pronumelor semiindependente (*al, cel*) nu are nici acum, în gramatica limbii române, o descriere exactă.

1.1. Referitor la *al* se reţin cele două contexte de bază: a) *Un caiet al meu / al copilului*; b). *Al meu / al copilului lipseşte*.

Contextul a), în care se înscriu, probabil, şi enunţuri ca *Deasupra copilului şi a mea; Deasupra mea şi a copilului, al* este interpretat ca formant (morfem) al ideii de posesie.

Contextul b) la care se pot adăuga şi contexte de tipul *Îl cunosc pe al meu / pe al copilului; Locuieşte lângă al meu / lângă al vecinului* etc. presupune existenţa unui grup nominal cu centrul reprezentat de un pronume semiindependent.

Un text care ar fi trebuit să decidă, precizează: „Dacă se acordă prioritate diferenţelor de comportament semantico–referenţial în cele două ocurenţe, vom distinge două unităţi lexicale omonime: al_1 formant în structura posesivului (…); al_2 pronume demonstrativ semiindependent (a cărui actualizare depinde de existenţa în structură a unui determinant obligatoriu: posesiv / nominal în genitiv" (*Gramatica*, 2005, I, p. 235); „Dacă se acordă prioritate asemănărilor de comportament relaţional şi semantico-referenţial între cele două ocurenţe, vom inventaria un singur element *al* (…) *Al* va fi interpretat în toate ocurenţele morfem suplimentar de marcare a relaţiei de posesie" (*Gramatica*, 2005, II, p. 236).

Aceeaşi indecizie se observă şi când *al* apare ca centru de grup după un verb copulativ (*Caietul este al tău / al copilului*) sau într-un predicativ suplimentar (*Caietul îl consider al tău / al copilului*): „Poate fi considerat fie ca al_1 element relaţional în condiţiile în care posesorul nu este adiacent articolului hotărât care însoţeşte nominalul obiect posedat (…), fie ca al_2 pronume semiindependent, substitut al nominalului elidat (*Caietul este caietul tău; Caietul îl consider caietul tău*) (*Gramatica*, 2005, I, 235-236).

Argumentul considerării împreună, care primează când se descrie numele predicativ, acela al inexistenţei în proximitate a articolului hotărât, se întâmplă în toate situaţiile: *al* apare numai atunci când articolul hotărât este departe sau absent, reluând sau instituind determinarea definită. Puteau fi citate şi cazurile de proximitate: *Copilul, al meu era; Cartea, al cărei autor…*

Lucrurile par mai clare în continuare: „Pronumele semiindependent *al* poate primi ca adjuncţi obligatorii un substantiv în genitiv (*Al copilului s-a pierdut*) sau un posesiv (*Al meu e nou*…). În interiorul grupului pronominal, adjuncţii obligatorii îndeplinesc funcţia sintactică de atribut" (*Gramatica*, 2005, II, 97). Problema este la ce nivel se face analiza: dacă funcţia de atribut este îndeplinită în interiorul grupului (aşa cum în grupul *a dat telefon* substantivul este complement direct, dar locuţiunea în ansamblu este predicat), iar grupul în ansamblu îndeplineşte altă funcţie, sau pronumele

BDD-A5522 © 2007 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:30 UTC)

se disociază de grup, îndeplinind individual o funcție sintactică. Pentru că la numele predicativ se întâmplă prima situație: „ca termen al clasei de substituție apare grupul genitival (*al* + genitiv) sau un grup echivalent cu acesta (*al* + adjectiv posesiv)" (*Gramatica*, 2005, II, p. 274). Aşa cum s-a arătat, argumentul că atunci când nu se află în proximitatea unui substantiv determinat definit G/pos nu poate apărea niciodată fără *al* este valabil şi pentru celelalte situații. Decizia ieşirii (rămânerii) din (în) indiviziune trebuie luată în acelaşi fel pentru toate contextele de tipul: *Al vecinului a plecat; Pământul este al vecinului; Îl cunosc pe al vecinului; Locuieşte lângă al vecinului; Îl consider al vecinului…*

La subiect se arată că poziția este ocupată, printre altele, de grupul nominal „al cărui centru este constituit pe de o parte de substantivul în nominativ, iar pe de alta de deictice / anaforice pronominale sau numerale în cazul nominativ…" (*Gramatica*, 2005, II, 319). Se exemplifică cu enunțuri de tipul *Ai colegului (...) sunt destul de interesați; Să vorbească cei doi din prima bancă.* În primul enunț se subliniază pronumele semiindependent, în al doilea, întreg grupul nominal.

La complementul direct, se specifică disocierea, dar se exemplifică cu grupul: „Construcția cu *pe* în poziție de complement direct exprimată prin substitute se întâlneşte la: - pronumele semiindependent *al* urmat de un posesiv sau de un substantiv (pronume personal) în genitiv, dublat clitic: *Pe ai mei i-am văzut ieri; Pe a colegului tău au lăsat-o acolo; Lângă ea îi avea pe ai ei"* (*Gramatica*, 2005, II, p. 379).

Confuzia cu grupul se face şi la pronumele semiindependent *cel*, unde se dau ca exemple: *Catrina îi crescuse cu trudă pe cei trei; Pe cei din spate nu i-au văzut (ibidem).*

La complementul comparativ se arată că „un caz special al complementului adjectivului este realizarea printr-un grup nominal (pronominal) care are un centru anaforic, pronumele semiindependent *al*, urmat de un substantiv în genitiv sau posesiv: *O carte mai interesantă decât a Mariei / decât a ta* (*Gramatica*, 2005, II, p. 454).

La complementul circumstanțial de relație: *Începătoare în ale meseriei; nepricepuți în ale legilor* (*Gramatica*, 2005, II, p. 523).

La celelalte funcții sintactice, astfel de enunțuri sunt evitate.

Despre *al* se mai afirmă că este lipsit de semantică proprie (*Gramatica*, 2005, I, p. 246); că precedența unui substantiv determinat definit la distanță, nedeterminat sau determinat nedefinit în proximitate îi conferă calitatea de formant (morfem), nu de adjectiv pronominal semiindependent; că, de fapt, el execută o strategie de recuperare a determinării definite.

Reducerea G/pos la genitiv, prin considerarea pronumelor posesive ca forme de genitiv ale pronumelor personale (din paradigma pronumelor personale de persoana I şi a II-a lipsesc formele de genitiv), înseamnă nu o simplificare a problemei, ci o readucere în discuție a teoriei lansate de Maria Manoliu în anii `60 în ciuda faptului că argumentele gramaticienilor au infirmat-o. Unul dintre aceste argumente arată că posesivul participă la determinarea prin acord, lucru care îl exclude din sfera pronumelor personale care sunt nedeterminative: nici un pronume personal nu cunoaşte un acord de tip adjectival.

1.2. Pentru *cel*, statutul pronominal este mai clar, deoarece are „trăsături inerente de demonstrativitate şi individualizare, mai slabe decât demonstrativul *acela*, dar mai puternice decât articolul hotărât *–l*" (*Gramatica*, 2005, I, p. 246).

În toate contextele în care apare, el este considerat pronume semiindependent cu excepția calității de morfem în structura superlativului relativ şi a formelor oblice ale numeralului ordinal. Este adevărat că formele de genitiv-dativ ale numeralului ordinal

BDD-A5522 © 2007 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:30 UTC)

nu se pot exprima fără *cel, cea* (*celui de-al doilea, celei de-a doua*) şi că la nominativ-acuzativ *cel* este dispensabil (*Am vorbit cu al doilea – Am vorbit cu cel de-al doilea*). Este însă puţin probabil ca un morfem să aibă o extensie paradigmatică parţială: la nominativ-acuzativ el să fie pronume semiindependent, cu funcţie sintactică independentă (…" este obligatoriu coocurent cu un adjunct cu funcţie de atribut: *cel de acolo, cel de-al doilea*; *Gramatica*, 2005, I, p. 246), iar la genitiv-dativ să fie morfem afuncţional.

Nu acelaşi lucru se întâmplă la cardinale, întrucât acestea au posibilitatea exprimării prepoziţionale a sensurilor de genitiv-dativ (*Cărţile a trei copii; Dau la trei copii*), în paralel se pot exprima şi prin *celor* (*Cărţile celor trei copii; Dau celor trei copii; cărţile acelor / acestor trei copii; Dau acelor / acestor trei copii*).

În toate celelalte situaţii (*caietul cel verde; cei trei; cel care, cel ce; cel de pe…) cel* poate fi substituit prin *acela / acesta*, fiind deci pronume semiindependent.

În structuri în care *cel* este adiacent unui substantiv determinat definit, valoarea sa pronominală nemaiputându-se justifica, ar trebui să devină adjectiv pronominal semiindependent. Se concluzionează că „*cel* are rol emfatic, fiind o marcă suplimentară de individualizare, ca şi sinonimul său adjectival neaferezat: *cartea aceea / cea nouă; cartea aceea / cea de acolo; cartea aceea / cea de pe bancă; cartea aceea / cea de care am nevoie* (*Gramatica*, 2005, I, p. 246).

Dacă *cel* se comportă ca şi sinonimul său adjectival neaferezat, înseamnă că trebuie instituită subclasa adjectivului pronominal semiindependent, în care, mutatis mutandis, s-ar plasa şi *al*, în contexte de tipul: *Cartea aceasta a elevului; O carte a elevului…*

Pe parcursul gramaticii însă, lucrurile arată altfel: *celor doi, celui de-al doilea* (*Gramatica*, 2005, II, 379); *A fost premiat cel de-al doilea* (*Gramatica*, 2005, II, p. 597); *Mult mai palidă decât cea a filozofiei* (*Gramatica*, 2005, II, p. 454).

2. Nu se poate contesta funcţia anaforică a lui *al* şi *cel*. Numai că aceasta se manifestă diferit în cele două situaţii (cf. şi Pană Dindelegan, 2003, p. 51-64).

Al constituie numai o anaforă gramaticală, nu şi referenţială, fiind lipsit de semantism propriu.

Cel are rol anaforic şi la nivel semantic şi la nivel gramatical.

Comportamentul în analiza gramaticală trebuie să le diferenţieze în funcţie de acest lucru.

Astfel *al* nu va avea niciodată funcţie sintactică independentă (s-ar încălca principiul corespondenţei dintre funcţiile sintactice şi funcţiile referenţiale). În grupul din care face parte se va remarca prezenţa lui ca pronume semiindependent (mai corect ar fi să fie denumit *articol anaforic;* Coteanu - 1969, p. - îl denumise *pronume anaforic,* fără să remarce lipsa anaforei referenţiale), specificându-se mărcile gramaticale prin care se deosebeşte, de cele mai multe ori, de adjunctul grupului.

Cel poate fi analizat distinct în mod indiscutabil ori de câte ori precedă alte pronume (*cel care, cel ce*) sau grupuri prepoziţionale (*cel de acolo, cel de pe margine*). În enunţuri ca (*Cel haiduc de pe colnic…*) este o formă populară, aferezată, a unui adjectiv pronominal demonstrativ, ca şi în expresii de tipul *cei câţiva oameni* (cf. şi Neamţu, 1999, p. 75).

Nu trebuie analizat independent atunci când, indiferent de caz, precedă numerale cardinale şi ordinale, deoarece ar fi absurd ca la genitiv–dativ să fie considerat morfem de caz (obligatoriu la ordinale şi facultativ la cardinale), iar la nominativ-acuzativ să fie pronume semiindependent, chiar dacă permite substituţia cu *acela/acesta, aceia/aceştia*.

BDD-A5522 © 2007 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:30 UTC)

Substituția nu este întotdeauna o probă, deoarece în enunțuri precum *Cel vechi s-a stricat* este considerat pronume, iar în *Motorul cel vechi s-a stricat* este marcă a individualizării, deci articol. Faptul că în ambele contexte pot apărea forme populare nu rezolvă problema (*Ăl vechi s-a stricat; Motorul ăl vechi s-a stricat; Ăla vechi s-a stricat; Motorul ăla vechi s-a stricat*), cel mult oferă sugestia uniformizării lor funcționale, așa cum se întâmpla în studiile mai vechi, când era considerat articol, implicat în conversiunea substantivală.

În mod similar, nu poate fi analizat independent nici când face parte din structura unui superlativ absolut.

Bibliografie

Coteanu, 1969 – Ion Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână*, Bucureşti, Editura Academiei;

Gramatica, 2005 – V. Guțu Romalo (Coordonator) *Gramatica limbii române*, I (*Cuvântul*), II (*Enunțul*), Bucureşti, Editura Academiei;

Neamțu, 1999 – G.G. Neamțu, *Teoria şi practica analizei gramaticale*, Cluj-Napoca, Editura Excelsior;

Pană Dindelegan, 2003 – G. Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, Bucureşti, Editura Humanitas.

BDD-A5522 © 2007 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:30 UTC)